

FREUD'UN ZİHİN KURAMI BİZE NE ANLATIR?

Endam Köybaşı

Uzm. Dr., Psikiyatrist, Sağlık Bakanlığı Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İzmir.
E-posta: drendam@hotmail.com

ÖZET

Geçtiğimiz yüzyılın en tartışmalı isimlerinden Freud'un ne söylemek istediğini anlayabilmek için onun geliştirmiş olduğu zihin kuramını kavrayabilmek gerekir. Freud temelinde dürtüler, bilinçdışı, çocukluğun cinsel yaşantısı ve bastırma dinamiklerinin bulunduğu bir zihinsel işleyiş modeli önermiştir. Bu kuram sadece vaka gözlemleri üzerinden değil tıbbın fizyolojik, biyolojik ve anatomik birikiminden hareketle kurulmuştur. Bu çalışmada Freud tarafından ortaya konulan *ruhsal aygıt modeli* gelişim dizgeleri içinde açıklanacak, temel kavramları aktarılacaktır.

Fizyoloji ve nöropatoloji alanlarına eğilmiş bir hekim olan Freud'un hipnoza ilgi duyması ve bilinçdışını keşfetmesi ile başlayan ve düşünsel alana yeni bir bakış getiren psikanalizi keşif süreci aktarılacaktır. Tarihsel sırasına göre geliştirilen kuramlar açıklanırken Freud tarafından yazılmış kitaplar temel kaynaklar olacaktır. Geliştirilen psikanalitik yöntemin bireyde işleyiş dinamikleri ve topluma uyarlandığında çıkarılan sonuçlar ele alınacaktır. Son bölümde Freud'un kuramını ortaya atarkenki düşünce sistematığı ele alınacak ve Marksizm üzerine düşüncelerine de yer verilecektir. Freud'un kuramının hem ortaya çıktığı dönemde hem de bugünden bakıldığında bilimsel ve toplumsal açıdan kapsadığı alan tartışılacaktır.

Anahtar sözcükler: *Freud, psikanaliz, zihin, bilinçdışı, bilinç, ego, id, metapsikoloji*

WHAT DOES FREUD'S THEORY OF MIND TELL US?

ABSTRACT

In order to understand what Freud, one of the most controversial figures of the 20th century, wanted to theorize, it is necessary to comprehend the theory of mind he developed. On the basis of Freud, he proposed a model of mental functioning with impulses, unconscious, childhood sexual life and suppression dynamics. This theory was founded not only on case observations, but also on the physiological, biological and anatomical accumulation of medical knowledge of the 19th century. In this article, the *psychic device model* as put forward by Freud will be explained in the development system and its basic concepts will be evaluated.

The discovery process of psychoanalysis, which started with Freud's interest in hypnosis and his discovery of the unconscious, and a new perspective on the intellectual field, will be discussed. While explaining the theories developed in a historical order, books and articles by Freud will be the main sources. The functioning dynamics of the psychoanalytic method developed in the individual and the results obtained when adapted to the society will be discussed. In the last section, the systematic framework of thought in putting forward Freud's theory will be discussed and his thoughts on Marxism will also be included. Freud's theory will be discussed both scientifically and socially, both at the time of its emergence and today.

Keywords: *Freud, psychoanalysis, mind, unconscious, consciousness, ego, id, metapsychology*

GİRİŞ

Hiç kuşusuz Freud yirminci yüzyılın en çok tartışılan isimlerinden birisidir. Oluşturduğu kuram sadece bir tıp bilimi dalı olan psikiyatri için değil, psikoloji, sanat, felsefe, antropoloji, sosyoloji ve siyaset gibi alanlar için de önemli, özgün bir düşünce zemini sunmuştur. Freud'un medulla oblongata gibi somut bir beyin bölgesini incelemekle başlayan insan zihninin işleyiş dinamiklerini açığa çıkarma çabası, içine felsefe, antropoloji ve mitolojiden öğeler katarak bilinçdışı, dürtü, benlik bölümleri gibi kavramların yer aldığı soyut bir yerde son bulacaktır. Bu yazıda somut nöroanatomi arayışından soyut ve yer yer belirsizlikler içeren bir düşünce sistematığına giden süreç ele alınacaktır.

1. PSIKANALİZİN DOĞUŞU

1.1 İlk Yıllar

Freud 1895 yılında, psikanalize giden yoldaki ilk kitabı olan ve Beuer'le birlikte yazdıkları *Histeri Üzerine Çalışmalar* yayımlandığında 39 yaşındaydı ve bir tıp doktoru olarak nöropatoloji alanında doçent ünvanına sahipti. O döneme kadar sinir hücre ve liflerinin morfolojik ve fizyolojik yapıları, kokainin farmakolojik etkileri, afazi ve çocuk felçleri üzerine çalışmalar yayımlamıştı. 1883'te Meynert¹, 1885-1886 yıllarında Charcot² daha sonra-

1 Theodor Meynert, 1833 -1892 yılları arasında yaşamış Alman psikiyatrist, nöropatolog ve anatomist.

2 Jean Martin Charcot, 1825 -1893 yılları arasında yaşamış Fransız nöro-

sında Bernheim³⁾ gibi dönemin önde gelen hekimlerinin yanında çalışmıştı. Tıp öğrenciliği sırasında fizyolog Brücke'nin⁴⁾ laboratuvarında çalışmıştı ve orada tanıştığı Josef Breuer'i⁵⁾ birlikte yaptıkları klinik gözlemleri yazma konusunda ikna ettiğinde yaklaşık on beş yıldır histeri üzerine gözlemler ve çalışmalar yapmaktaydı.

O yıllarda histeri vakaları için Charcot'nun geliştirdiği kuram kabul görmekteydi. Charcot, histerinin kadınlarda görüldüğü ve rahimden kaynaklı olduğu şeklindeki ilkçağ tezlerini reddediyor, hastalığın ruhsal kökenli olduğunu savunuyor ve histeriyi *nevrozlar*⁶⁾ sınıfına dâhil ediyordu. Hastalığı tedavi etmek için değil, kendi varsayımlarını kanıtlamak için hastalarda hipnoz tekniğini kullanıyordu. Freud ise ilk kitabı olan ve Breuer ile birlikte kaleme aldığı *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da hem hastalığın nedenleri üzerine farklı önermelerde bulunuyor hem de yeni bir tedavi yöntemi geliştirdiyordu. "*Histerik hastanın 'bilmemesi' aslında bilmek istememesidir*" diyerek, hastalığın nedenini çocuklukta yaşanan cinsel bir travmaya bağlıyor, bu anımsanmak istenmeyen olayın bilinç dışında, ego tarafından istemli bir biçimde bastırıldığını iddia ediyordu (Freud, 2013a, s. 320, 321). Kuramın ilerleyen dönemlerinde ise bastırmanın istemli olabileceği görüşü yer almayacaktır.

Bastırılan içeriğin hatırlanamasa da duygusunu ve enerjisini koruduğunu, bu enerjinin zaman zaman bedensel belirtilere döndürüldüğünü söylüyordu. Bu bilinç dışı içeriğe çağrışımlar yoluyla ulaşılabilceğini, bilinçli hale geldiğinde bu anının ortaya çıkardığı, vücut üzerine döndürülmüş olan semptomların kaybolduğunu ekliyordu. Bastırılmış yaşantıyı bilince getirirken Breuer'in geliştirmiş olduğu katartik yöntemi kullanıyordu. Breuer'e göre katartik yöntemde yanlış yollara sapmış *duygu yükü* (*cathexis*), doğru yollara yönlendirilerek boşalması sağlanıyordu. Freud bunu farklı bir yolla yapıyordu; hastayı divana yatırıyor, elini alına bastırarak semptomun hastaya hatırlattıklarını dile dökmesini istiyordu.

Freud, katartik yöntemin her hastada başarılı olamamasını direnç kavramı ile açıklıyordu: "*Oldukça ağır vakalarda ego amaçlarını anımsar ve direncini geliştirir.*" (Freud, 2013, 329). Freud'a göre travmatik anıyı, oluşturduğu hoşnutsuzluk nedeni ile bastıran ego, aynı zamanda onun bilince çıkmasına karşı da *direnç* gösteriyordu.

log. Charcot, nörolojinin babası olarak bilinir.

3 Hippolyte Bernheim, 1840-1919 yılları arasında yaşamış Fransız nörolog.

4 Ernst Wilhelm Ritter von Brücke, 1819-1892 yıllarında yaşamış Alman fizyolog

5 1842-1925 yılları arasında yaşamış Avusturyalı hekim, Freud'u hipnoz ile ilgilenmeye teşvik eden kişidir.

6 Nevroz kelimesi 18. Yüzyıl sonunda kullanılmaya başlanmıştır ve kelime anlamı olarak sinirlerin (nöron) hastalığı, bozulması anlamına gelir. 19. yüzyıl sonunda ise nöronal yani sinirsel karşılığı olduğu düşünülen psikiyatrik durumları tanımlar hale gelmiştir.

1.2 Vakalardan Kavramlara

Psikanaliz tarihinin en ünlü vakalarından birisi olan Anna O., *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da sunulur. Bu hasta, yani Anna O., histeri belirtileri göstermesi nedeniyle Breuer tarafından takip edilmiş ve iyileştirilmiştir. Uzun bir tedavi seyri olan hasta, histeri semptomlarının ortaya çıktığı sahneleri her hatırladığında şaşırtıcı derecede hızlı bir biçimde iyileşmektedir ve bu süreci "*konuşma tedavisi*", "*baca temizleme*" gibi ifadelerle tanımlamaktadır. Hastaya gösterdiği ilgi ve ayırdığı zaman Breuer'in evliliğini olumsuz etkileyince Breuer tedaviyi sonlandırmak ister ve son bir görüşme yapar. Anna'da bu duruma karşı gelişen histerik semptom ise "yalancı gebelik" olur. Freud bu durumu hastanın doktoru ile geliştirdiği ilişkiye bağlar. Doktoru olmadığında belirtilerin farklı görüntülerle yeniden ortaya çıkması Freud için önemli bir tespittir. Bu yalancı gebelik, ilerleyen zamanlarda geliştirilecek ve psikanalizin en önemli kavramlarından birisi olacak olan "*aktarım*" kavramının doğmasına vesile olurken, hastalarda uygulanan yarı hipnotik yöntemlerin de terk edilmesine yol açar. Bu çalışmaların sonunda Freud hastalarda *serbest çağrışım* tekniğini uygulamaya başlar ve onları divana yatırarak hipnotize etmeden, sansürsüz, özgürce konuşmalarını ister. Böylelikle, psikanalitik zihin kuramının ilk kavramları da tekniğin uygulamalı olarak geliştirilmesiyle ortaya çıkmış olur.

1.3 Yayınlanmamış Kuram

Freud'un psikanalitik zihin kuramını geliştirirken yararlandığı tek kaynak vaka gözlemleri değildir. Kendisi dönemin yetkin nörologları ile çalışmakla kalmamış aynı zamanda fizyolojik araştırmalar da yapmıştır. 1895-1897 arasında yazdığı taslak ile zihinsel işleyişi nörofizyolojik temeller üzerinde açıklama gayretine girer. Ölçülebilir verilere dayanan bir model geliştirme çabası ile enerji yükü kavramı üzerine kurulu bir anlayış kaleme alır.

Bu modele göre nöronal işleyiş atalet ilkesini temel alır. Nöronlar enerjilerini boşaltma eğilimindedir ve buna *birincil süreç* adını verir. Devamında sistemin sadece bununla işleyemeyeceğini bu enerjinin sabitlik ilkesi dolayısı ile zihinde bir yerlere bağlanması gerektiğini söyler. Bunu da *ikincil süreçler* olarak adlandırır. Ego (benlik) ikincil süreçlerin yani enerjinin bağlanması, birincil süreçlere göre üstünlüğünden sorumlu aygıt olarak tanımlanır. Aynı çalışmada refleks yollarında gözlenen gerilim ve boşaltım mekanizmalarının ruhsal düzlemde eşdeğerleri olduğunu iddia eder. İnsanda oluşan bir içgüdüsel ihtiyacın gerilim yarattığını, doyuma ulaşmak için bir boşalma beklentisi oluşturduğunu söyler. Kişi hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmak üzere gereken şeyleri bedensel devinimlerle sağlamaya çalışır. Bu doyum deneyiminin bellek imgelerini yarattığını, aynı zamanda içgüdüsel ihtiyaçlarla başa çıkma kapasitesi oluşturduğunu, egonun bu işleyişte devreye girerek hazza ulaşmasını sağlamak ve acı veren deneyim ve duyguların tekrarını engellemekle yükümlü olduğunu belirtir (Quinodoz, 2016, s. 36).

El yazısı olarak kalan bu taslağı bir süre sonra arkadaşı Wilhelm Fliess'e⁷ mektup olarak gönderir. Yaptığı çalışmaları yayınlamayacağını ve psikanalizi nörofizyolojik temellere oturtma çabasından vazgeçtiğini söyleyecektir. Yıllarca bi taslak olarak kalan bu poje ancak 1950'de "*Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı*" adıyla basılabilecektir. Ama ilerleyen dönemlerde içerikleri önemli oranda farklılaşacaksa da enerji, ego, bilinçdışı, bastırma, direnç ve aktarım gibi temel kavramlar ile psikanaliz kendini göstermiş olacaktır.

2. YÜZYILIN İLK YILLARI: GÖZLENEBİLİR OLANDAN METAPSİKOLOJİYE DOĞRU

2.1 Düşlerin Yorumu

Freud, 1890'lardan 1938'e kadar, yani ölümünden bir yıl öncesine kadar psikanaliz üzerine araştırmaya ve yazmaya devam eder. 1890'ların ortasında ise histerinin kökeninde yatanın çocukluk çağı cinsel travmaları olduğu, bilinçdışının yaygınlığı gibi başlıklarda tartışmalar yaşadığı Breuer'le yolları ayrılır. Fliess'le arkadaşlığı da bu dönemde sona erer ki bu arkadaşlık cinsel kuramında ilerlemesine katkılar sunacaktır. Freud, insanın çift cinsel olduğu tezini Fliess'e borçlu olduğunu söyler. Bu dönemde bilinçdışı ve cinsellik üzerine araştırmaları derinleşir.

1895'te yazmaya başladığı *Düşlerin Yorumu* kitabını 1899'da yayımlar. Bu çalışma ile tanınırlığı artar. Freud'un biyografisini yazanlar bu çalışmasını genelde en önemli eseri olarak gördüğünü aktarırlar. O döneme kadar rüyalar üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış, düşlerin bastırılmış duygular, cinsel fanteziler, doyurulmamış yaşantılar ile ilgili olabileceği tezleri öne sürülmüştür. Freud ise düşlerin yorumu ile zihinsel işleyişe yeni bir tanım getirecektir. Freud'a göre düşlerin yorumu bizleri "*bilinçdışının bilgisine götüren kral yolu*"dur. Bir düş, bir isteğin çarpıtılarak doyurulmasıdır (Freud, 2019a, s. 174). Düşlerin bir görünür bir de gizil içeriği olduğunu söyler. Bu içerikler birbiri ile bağlantılıdır ve analizle ortaya çıkarılabilir. Düşlerin içeriği sansür mekanizmalarınca çarpıtılmıştır. Gece uykuda bu mekanizma gevşer. Normal zamanda bastırılmış olan zihinsel içerik, yoğunlaştırma (bir imgenin diğerlerinin enerjisini toplaması), yer değiştirme (imgelerin enerjilerini değiştirmesi) gibi işlemlerden geçerek her birinin farklı anlamı olan çeşitli semboller biçiminde gece düşü olarak görünür, algılanır hale gelir (Freud, 1994, 174). Bastırılmış olan bu içerik aslında doyum bekleyen çoğunlukla yasak bir arzudur. Ortaya çıkışı ise gün içerisinde yaşanmış olaylarla bağlantılıdır.

2.2 Bilinçteki Hatalar

Freud, bilinçdışının varlığına kanıt olarak gündelik

hayatta sıklıkla karşılaşılan *parapraksi-sakar eylemler-sürçme* olarak adlandırılan çeşitli yaşantıları gösterir. *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* (1901) adıyla yayınlanan kitabında özel adların unutulması, dil sürçmeleri, yanlış okumalar, yanlış işitmeler gibi hataların rastlantı sonucu oluşmadığını iddia eder. Her birisinin altında düşlerdeki benzer bir mekanizma yatmaktadır. Öncesinden anımsanabilen yapılması gereken bir şey, bilinen bir kelime hatırlanamadığında aslında unutulmamıştır. O sırada bilinçdışı bir arzu ile bastırılmış durumdadır. Hatırlanmak istendiğinde bilinçdışı arzusunun kısmi veya açık bir ifadesi olarak görünür olabilir. Katılmak istemediği bir toplantıya başkanlık eden kişinin "oturumu kapatıyorum" diyerek toplantıyı başlatmaya çalışması verilen örneklerden birisidir. Yanlış söylenen bir isimde karıştırılan bir hecenin unutulmak istenen başka bir olayla bağlantılı olması bir diğer örnektir. Bu çalışma ile Freud bilinçdışının zihinsel işleyişteki ağırlığını en geniş izleyici kitlesine göstermeye çalışırken, nevrozlu bir hasta ile sağlıklı bir insan arasında zihinsel işleyiş açısından "nitelik değil, nicelik farkı" olduğunu iddia eder ve "*hepimiz biraz nevrotikiz...*" der (Freud, 2017a, s. 306).

2.3. Cinsellik Üzerine Bir Kitap

Her dönem çalışmalarında ağırlıklı bir tema olan cinsellik, bu süreçte aynı zamanda başlı başına bir yazım konusuna dönüşür. Görüşlerini 1905 yılında yayınlanan *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme* adı altında toplar. Kitap en çok ses getiren eserlerinden birisi olur. Bu yıllarda yaygın olan bilimsel ve egemen görüş, çocukların normal şartlar altında cinsellikten muaf olduğu ve çocuklukta cinselliğin gözlenmesi durumunda ise patolojik kabul edilmesi yönündedir. Sadizm ve mazoşizm gibi cinsel sapkınlıklar ise hali hazırda erişkinlikte tanımlanmıştır.

Freud ise cinselliğin erişkinlik değil çocukluk döneminde başladığını söyler. Cinselliğin her insanda aynı olan belirli bir gelişim dizgesi izlediğini düşünür. Her insanda doğuştan gelen cinsel dürtüler olduğunu iddia eder ve bunu diğer psişik dürtülerden ayırarak *libido*⁸ kavramı ile açıklar. Buna göre her gelişim döneminde libidinal dürtünün bir nesnesi ve cinsel bir amacı olduğunu söyler. Bebeklerdeki emme sürecinin erojen bir tarafı olduğunu, nesne olarak anneyi seçtiğini belirtir. Yaşamın ilk yılında gerçekleşen bu süreci *Oral Dönem* olarak isimlendirir. Bir-dört yaş arası yıllarda cinsel dürtülerin *anal* bölge ile ilişkili olduğunu, çocukların bağırsaktaki dışkıyı tutma bırakma üzerinden bu dürtüleri doyuma ulaştırdığını söyler. Üç-altı yaş arası dönemde dürtülerin *genital* bölgeye kaydığını, uğraşların bu bölge ile ilgili olduğunu, çocukların bu süreçte karşı cins ebeveyne yönelik libidinal arzular barındırdığını belirtir. Ardından cinselliğinin *gizlilik* dönemine geçtiğini, bu dönemde cinsel dürtülerin *yüceltme* (sublimasyon)

7 Alman Kulak Burun Boğaz Uzmanı (1858-1928). Freud'un yakın arkadaşı olup, aralarındaki mektuplaşmalar kuramın geliştirdiği ilk yıllar için önemli bir bilgi kaynağıdır.

8 Kelime anlamı "yaşam itkisinin cinsel enerjiye bağlı kısmı" olarak tanımlanabilir ama hem Freud hem de daha sonraki psikanalistler libidoya daha geniş bir anlamda, yaşam/canlılık enerjisi olarak kullanırlar.

mekanizması ile toplumsal kabul gören eylemlere dönüştüğünü açıklar.

Freud, yüceltme yapılabildiği oranda erişkin dönemi cinselliğinin sapkınlık olmadan yaşanabileceğini belirtir ve bu önerme ile sosyologların genel tezini kabul etmiş olduğunu ifade eder. Öncesinde histeri hastalarında belirtilerin nedeni olarak gösterdiği cinsel travma artık yerini çocukluk dönemi cinsel “yaşantılarına” bırakmıştır. Freud’a göre “*histeri hastaları sapkınlığın film negatifi*”dir. Onların cinsel dürtüleri nesne olarak karşı cinsten çekilmiş, amaçları genital birleşmeden farklılaşmıştır. Sapkın cinsel eğilimleri olan, ancak bunları yeterince bastıramayan nevrotiklerdir. Freud’a göre bu arzular yer değiştirerek vücutta farklı motor bozukluklar (hareketler, tutulmalar, felçler) olarak kendini gösterir. Yine farklı sapkınlıklar çocukluk döneminde gerçekleşen bu dizgide yaşanan olaylara bağlı olarak erişkinlik hayatında buralara gerileme (*regresyon*) ve sabitletme (*fiksasyon*) sonucu ortaya çıkıyordu. Cinsel dürtülerin yönelttiği nesne ile kurulan ilişkiler (çocuğun anne babası ve çevresindeki kimselerle kurduğu sevgi ilişkileri) erişkin hayatında kurulacak olanların taslağını oluşturmaktaydı (Freud, 2020, s. 32, 62, 79, 86, 143).

Bu çalışma Freud’un en çok tepki alan çalışması olmuştur.

2.4 İlk Dizge

Freud’un bu çalışmalar üzerinden oluşturduğu zihinsel yapı farklı yazımlarında sunulmuştur. Buna göre zihinde art arda girmiş teleskop dizileri gibi mekânsal bir yapı vardır. Bu yapının bir duysal ucu bir de hareket ucu mevcuttur. Dışardan ve içeriden uyarılar alan algı sistemi ile başlayan kısım duysal uçtur. Ruhsal süreçler duysal uçtan hareket ucuna ilerler. Algılardan çeşitli bellek izleri kalır. Bu algı bir dizge halinde sıralanmış *mnem* (hafıza ile ilgili olan) birimlerince çağrışım olarak kaydedilir. Bu çağrışımlar zamanlarına ve benzerliklerine bağlı olarak değişik *mnem* birimlerinde depolanacaktır.

Burada bilinçliliğimizi sağlayan, belleği olmayan algı sistemidir. Anılarımız -zihnimizde en derinlere kazınmış olanlar da dâhil- bilinçdışıdır. Üzerimizde en büyük etkisi olan anılar ise çocukluk yaşantıları olup en derinlerde olanlardır ve bilince gelemeyebilirler. Bilinçdışı içerik buna rağmen duygusal bir yüke sahiptir ve bizi her an etkiler. Bu sisteme göre bellek ile bilinçlilik birbiri ile aynı şey değildir.

Sistemin hareket ucu rüya çalışmaları üzerinden anlatılır. Buna göre bu kısımda *bilinçdışı*, *bilinçöncesi* ve *bilinç* bölmesi bulunur. Bilinçöncesi ile bilinçdışı içerik arasında *eleştirel ajan* bulunmaktadır. Bu ajan uyanık yaşantıyı yönetir. Bilinçdışı içerik de bilinçöncesine uğramadan bilince çıkamaz. Uyanıklık döneminde bilinçdışından hareket sistemine doğru bir iletim varken, düşlerde tersi yönde, bilinçdışından aygıtın duysal algı

ucuna doğru taşınır. Yani uykuda rüya görme esnasında algılanan aslında bilinçdışı içeriktir. Algı tarafına bu ters yönde hareket, hatırlama esnasında da gerçekleşir ancak *mnem* birimlerinin ötesine geçemez; algısal imgerlerin varsanısal canlandırılması başarılmaz (Freud, 2014a, s. 260, 263).

Yerleşimsel (Topografik) kuram olarak adlandırılan bu şema, psikiyatride yeni bir zihin modelidir. Burada zihin bilinç- bilinçöncesi ve bilinçdışı olarak üç uzamsal alana bölünür ve sansür mekanizması bilinçdışı ile bilinçöncesi arasına yerleştirilir. Burada önceki taslaktan farklı bir önerme sunulmuştur. Bu kuram ile tüm duygu düşünce ve eylemler psikolojik bir nedene bağlanır. Şimdiki yaşantıyı sürdürenin bilinçdışı materyal olduğu iddia edilir. Bilinçdışı güçler sansüre uğradığı için ancak gündüz fantezileri, nevrotik semptomlar veya analizde serbest çağrışım yöntemi ile bilince çıkabilir. Yine bilinçdışı içeriğin duygusal yükü semptom yolu ile veya hatırlanma ile boşaltılabilir (Kaplan ve Sadock, 2007, s. 713).

3. METAPSİKOLOJİYE GİRİŞ: BİRİNCİ DÜRTÜ KURAMI

Freud nevrotik süreçlere o güne kadar verilen yanıtlarla yetinmiyor, kuramını varoluşsal temalar da içerecek şekilde geliştiriyordu. Bir süre sonra çalışmalarına metapsikoloji ismini verecek ve bu isim alan çalışmacıların nevroz nitelemesine ayırdıkları yeri dolduracaktı. Ayrıca metapsikolojiyle birlikte gözlenebilir alandan soyut kuramsal bir düzleme geçecektir. 1915-1917 yıllarında Freud on iki makale yazma işine girer. Kendisi hayatı boyunca gerçekleşmese de bu makaleleri *Metapsikolojiye Giriş* adlı bir kitap çalışmasında toplamayı planlamaktadır. Bu süre içerisinde, “*Dürtüler ve Yazgıları*” ile “*Bastırma, Bilinçdışı*” adlı makaleler ayrı ayrı olarak 1915’te, “*Düşler Kuramına Metapsikolojik Bir Katkı*” ile “*Yas ve Melankoli*” ise 1917’de yayımlandı.

3.1 Dürtüler

“*Dürtüler ve Yazgıları*” adlı makalede dürtülerin (içgüdü) tartışıldığı bölümde *dürtü* kavramı temel ve vazgeçilmez olarak tanımlanır. Freud’a göre dürtü akla uygulanmış bir uyarandır. Dış dünyadan değil bedenden gelirler. Anlık değil her zaman değişmez etki yaratan bir güç gibi davranır. Sinir sistemi “değişmezlik ilkesi”ne göre uyarımları en düşük düzeyde tutmak zorundadır. Dış dünyadan gelen uyarılardan fiziksel olarak kaçınabilme şansı varken içsel uyarılardan kaçınılamaz. Bu nedenle oluşturduğu gerilimin haz ilkesine göre doyurulması gerekir. Bunlar sinir sistemini üst gelişim düzeyine götüren gerçek güçlerdir. Canlı maddede değişiklikler gerçekleştirmiş dış uyarıların etkilerinin çöktürmeleri olarak varsayılır (Freud, 2013b, s. 113). Bir gereksinime denk gelir ve doyurularak ortadan kaldırılmalıdır. Dürtüler ise zihinle beden arasında sınırda bir yerde dururlar. Dürtüler, baskısı, kaynağı, amacı ve nesneleri olan dinamik itkiler olarak tanımlanır. Doyumla

sonuçlanması gereken ihtiyaçlara benzetilir (Freud, 2013b, s. 114). Nesne ise dürtü için en değişken şeydir. Herhangi bir nesne olabileceği gibi beden bir parçası da olabilir. Son olarak dürtü kaynakları beden bölgeleri olarak tarif edilecek, bu kaynakların ayrıntılandırılması ise gerekli görülmeyecektir.

Bu makalede iki farklı dürtü grubu tarif edilir. Bunlar cinsel dürtüler ve kendini koruma (ego) dürtüleridir (Freud, 2013b, s. 116). Aktarım nevrozlarında bu iki dürtü grubu arasında oluşan çatışmanın açıklanabileceği söylenir. Cinsel dürtüler başlarda ego dürtüleri sayesinde nesneye ulaşır, sonrasında birbirlerinden ayrılırlar. Freud'a göre her dürtü, karşıtına dönebilir, öznenin kendi benliğine dönebilir, bastırılabilir veya yüceltilebilir. Karşıtına dönme süreçleri sadizm mazoşizm, aynı kişiye duyulan sevgi-nefret döngüsünde görülür.

3.2 Dürtüler Bastırılır

Dürtülerin uğradığı değişimlerden *bastırma* ayrı bir makale olarak kaleme alınmıştır. Bastırma, Freud'un kuramında en eski kavramlardan birisidir. O'na göre bir dürtü mutlaka haz arayışındadır. Ancak bir dürtünün hazzı diğer sistemlerle çatışma halinde olursa sistemde hazzsızlık yaratacaktır. Bu durumda bastırılması gerekir (Freud, 2013b, s. 142). Bastırma doğumdan itibaren yoktur ancak bilinç ile bilinçdışı birbirinden keskin çizgilerle ayrıldığında gerçekleşebilir. Amacı bir şeyi geri çevirmek, onu bilinçten uzak tutmaktır.

Bastırmanın iki aşaması vardır; buna göre birincil bastırmada dürtünün ruhsal-düşünsel temsilcisi bastırma-ya uğrar. İkinci evrede ise duygu yükü⁹ bastırılır. Freud, bastırma ile sağlanan ancak dürtünün psikik temsilinin bilinçle ilişkisinin kesilmesi olduğunu söyler. Bastırılan ise bilinçdışında var olmaya, türevler yaymaya devam edecektir.

Bastırılma ardından dürtünün niceliksel ifadesi (duygu yükü) üç farklı şekle değişebilir: tamamıyla bastırılmış olabilir, bir duygu olarak ortaya çıkabilir veya anksiyete oluşturabilir. İçgüdülerin duyguya veya anksiyeteye dönüşme ihtimalleri dikkate alınmalıdır. Bastırma hazzsızlık ya da anksiyete oluşturuyorsa düşünsel kısmı bastırılmış olsa bile başarısız kabul edilir ve psikanalizin konusu olur. Freud'a göre bastırma tamamen bireysel ve sürekli devinen bir süreçtir.

3.3 Bilinçdışı

1915 tarihli çalışmanın bir diğer başlığı *Bilinçdışı* adını taşır. Freud'un bilinçdışı üzerine en kapsamlı çalışması olarak kabul edilir. Buna göre bastırılmış olan bilinçdışının sadece bir bölümüdür. Yerleşimsel (topografik) bakış açısında bilinçdışı ruhsal dinamiklerin bir sansür evresinden geçerek bilinçli hale gelebilme yeteneği kazandığını veya bastırıldığını söyler. Ancak bilinçdışı içerik sansürü geçse de bilince ulaşamaz, değerlendiril-

rilme üzere bilinç öncesine gönderilir. Öncesinde ruhsal süreçler çatışma kavramları üzerinden dinamik bir modelde açıklanırken, bu sistemler ile yerleşimsel bir bakış açısı da eklenmiş olur. Bu yerleşimsel sistemin herhangi bir anatomik karşılığı olmadığı da vurgulanır. Bilinçdışında düşüncelerin varlığı kabul edilirken duyguların olup olmadığı tartışılır. Bir dürtü bilinç nesnesi haline gelemeyebilir. Ancak onu temsil eden bir düşünce ile bu gerçekleşebilecektir. Dahası bilinçdışında dahi dürtülerin düşünce temsili olduğu söylenir. Eğer bir dürtü kendini düşünceye ya da duygusal bir duruma bağlamamışsa hakkında bir şey bilinemez. Bilinçdışı duygu ve coşkuların, bastırma sonucu, dürtüde oluşan nicel değişiklikler olduğu sonucu çıkarılır. Düşünceler temelde anı izlerine ait yükler iken duygulanım ve coşkular boşalım süreçlerine karşılık gelir.

3.4 Karşı Yük ile Savunma

Bastırmanın yerleşim ve dinamiğinin tartışıldığı bölümde karşı yük (*anticathexis*) kavramı devreye girer. Bilinçdışı dürtülerin basıncına karşı bilincin kendisini bu yolla savunduğunu söyler. Bilinçdışının libidinal enerji ile dolu, zamandan ve gerçeklikten bağımsız olduğunu, bilincin ise gerçeklik ilkesi ile hareket ettiğini vurgular.

Yatırımların hangi sistemden kaynaklandığının araştırılmasına yerleşimsel, ortaya konulan psikik enerjinin miktarına ekonomik, bilinçdışından gelen dürtüsel itki ile benliğin savunmaları arasındaki çatışmaya ise *dinamik bakış* açısı denir. Ruhsal/psikik süreci bu yönleriyle açıklama çabasına *metapsikolojik değerlendirme* adı verilir.

Freud'un birinci dürtü kuramı bu şekilde kurulmuş olur. Freud kuramının bu döneme kadar şekillenmiş hali olarak 1915-1917 yılları arasında bir grup doktora yaptığı sunumları *Psikanalize Giriş Konferansları* adlı bir kitap çalışması ile özetleyecektir.

4. YAPISAL KURAM: RUHSAL AYGITIN SON HALİ

4.1 Yeni Çalışma Dinamikleri

Bu dönemde kuramda önemli yenilikler gelecek ve ağırlık kaymaları olacaktır. Yenilikler 1920 yılında *Haz İlkesinin Ötesinde* adlı makale ile tanıtılır. Cevaplanacak ilk soru, "*Haz ilkesi ruhsal süreçlerin tümüne hâkim midir?*" sorusu olacaktır. Öncelikle ruhsal aygıtın içinde bulunan uyarılma miktarını olabildiğince az, en azından sabit tutmaya çalıştığı varsayımı temel alınır. Bu da haz ilkesi ile uyumludur. Ancak ruhsal yapıda haz ilkesine yönelik bir eğilim olsa da sadece haz ilkesi değil başka güçler ve ilişkiler de mevcuttur. Haz ilkesi birincil çalışma prensibi olmakla birlikte dış dünyanın güçlüklerine karşı koyabilmek için uygun değildir. Doyumun ertelenmesi, kimi doyum olanaklarından vazgeçilmesi yanı sıra bazen hoşnutsuzluğa katlanılması gerekir. Her zaman doyum söz konusu olamaz bazen gerçeklik ilkesi ile

9 Almanca: affektbetrag, duygulanım, enerji, olarak çeviren, cathexis olarak yazan kaynaklar da mevcut.

hareket edilmesi gerekir. Freud'a göre hazzınlığa neden olan tek şey gerçeklik ilkesine uyum değildir. Ruhsal aygıtta çatışmalar, bastırılması gereken dürtüsel enerjiler de aynı şekilde hoşnutsuzluk olarak algılanır.

Ruhsal aygıtın dış uyarılara verdiği cevaplar, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gözlenen psikopatolojik durumlar üzerinden irdelenir. Yaşanan ağır kazalar veya tehlikelerden sonra ortaya çıkan travmatik nevrozlar üzerinde durulur. Bu durumda gözlenen rüyalarda olayı tekrar tekrar görme, o anı yeniden yaşantılıyormuş gibi hissetme şeklinde ortaya çıkan yineleyici durumlara dikkat çekilir. Yineleme örneğine ek olarak çocuk oyunları verilir. 18 aylık bebeğin oynadığı makarayı fırlatma oyunu aktarılır. Çocuk ipe bağladığı makarayı uzağa fırlatarak "gitti", çekerek "geldi" demektedir. Freud bu oyunda çocuğun annesinin gidişinin kendisinde yarattığı olumsuzlukları yinelediğini söyler. Bu sayede çocuğun kendisini etkin hissettiğini, anneye duyulan öfkeye karşılık öç alınabildiğini söyler. Farklı açıklamaları olsa da bu yinelemeler bir haz edinimiyle bağlantılı olarak görülür. Son olarak bu tip yineleme yaşantılarının ruhsal aygıtta haz ilkesi dışında bir yer kapladığı varsayımı sunulur (Freud, 2001, s. 29). Benzer şekilde terapide hastaların direncinin yineleme zorlantısı ile ilişkili olabileceği söylenir. Hasta bilinçdışı bir şekilde iyileşmek istemez. Çocukluğunda yaşamış olduğu örüntüyü aynı şekilde yineleme dinamikleri işlemektedir. Burada yaşanan haz ilkesine karşı çıkmayan bir hoşnutsuzluktur.

Freud algı-bilinç sisteminin sadece dışarıdan değil aynı zamanda vücut içinden de uyarılar aldığını hatırlatır. Nasıl ki dışarıdan gelen uyarılar kalkanı aşacak kadar şiddetli olduğunda patolojilere yol açıyorsa benzer şekilde içsel uyarıların da aynı etkiyi yaratabileceğini düşündüğünü söyler. Dürtüler, zihinsel aygıtta enerjisi bağlanıp soğrulamazsa travmatik nevrozlara benzer yineleme örüntüleri oluşabilir.

4.2 Erosun Gürlütücülüğünün Karşısında Yer Alan Huzur

"Bütün yaşayanların içsel nedenlerle öldüğünü, inorganik yaşama döndüğünü kabul edersek şunu söyleyebiliriz: tüm yaşamın hedefi ölümdür" (Freud, 2001, s. 48). Freud burada canlıda ortaya ilk çıkan dürtünün cansız maddeye geri dönüş dürtüsü olduğunu iddia eder. Organizmanın kendisini koruma dürtülerini anlamsız ve kısmi dürtüler olarak kabul eder. Bu noktada cinsel dürtüleri yeniden ele alır. Burada canlı maddenin çoğalarak ölümsüzlüğünü uzattığı bir çaba görür. Tohum hücrelerinin kendisinden farklı olanla kaynaşarak bunu gerçekleştirmesini anlamlı bulur. Canlı madde oluştuğunda cansız duruma dönmeyi hedefleyen ego dürtüleri ile yaşamın sürmesini hedefleyen cinsel dürtüleri karşıtlık içinde tanımlar. "Zihinsel ve hatta genel olarak sinirsel yaşamın egemen eğilimi uyarılardan doğan içsel gerilimi azaltma, sabit tutma ya da ortadan kaldırma çabasıdır"¹⁰ önermesini tekrar ederek bunu ölüm dürtüle-

rine inanmasının en güçlü nedeni olarak sunar. Ölüm dürtülerinin huzurla ilişkili olduğunu, sessizce işlerini sürdürdüklerini, yaşam dürtülerinin ise tam tersi içsel algılarla ilgili ve huzuru bozanlar olduğunu düşünür.

4.3 Yeniden Bilinçli Olmayan

Freud, 1923 yılında *Ego ve İd* makalesini kaleme alır; makale *Haz İlkesinin Ötesinde*'de yazılanların devamıdır. Bu çalışma ile yerleşimsel (topografik) kuramın tamamlayıcısı olarak gördüğü yeni bir zihinsel model önerecektir.

Çalışma bilinç ve bilinçsiz olan süreçleri tartışarak başlar. Bilinçlilik halinin karakteristiklerinin algıya dayanma ve geçicilik olduğunu söyler. Şu an bilinçli olanın bir süre sonra örtük hale geleceğini ve yeniden bilinçli olabilme potansiyeli taşıdığını söyler. Bastırılmış olanın ise bilinçdışının prototipi olduğunu düşünmektedir. Devamında bilinçdışının bir kesiminin hiçbir zaman kendiliğinden bilince çıkamayacağını ekler. Örtük olup da dinamik açıdan değil ama tanım açısından bilinçdışı olana bilinçöncesi der, bilinçdışı adını ise dinamik açıdan bilinçsiz olarak bastırılmış olanla sınırladığını vurgular. Yanı sıra egonun ne kadarı olduğu bilinmeyen bir bölümünü de bilinçdışı ilan eder. Freud'a göre bilinçli ya da bilinçdışı olma durumu psikolojide derinleşme adına önemlidir.

Bilinç, ruhsal aygıtın yüzeyidir. Dışarıdan içeriye doğru ilk katmandır; anatomik olarak da böyledir. Dışarıdan ya da içeriden tüm algılamalar bilinçlidir. Düşünce süreçleri olarak özetlenebilecek iç süreçlerin dinamiği ise şu şekilde açıklanacaktır: Bilince ancak bir zamanlar bilinçli bir şekilde algılanmış olanlar çıkabilirler. Bu da ancak kendilerine denk düşen sözel ifadelerle mümkün olur. Analiz yoluyla bilinçöncesi sözel ara halkalar bulunarak bilinçdışı içerik bilinçli hale getirilebilir. Bilinçdışı fikir veya anıların bilinçli hale gelmesi için bir bağlantı gerekirken duyguların ise buna ihtiyacı yoktur. Onlar doğrudan algılanabilirler.

4.4 Haritada Yeni Bölgeler

Freud'un yapısal kuramında İd (*o-es-altbenlik*) ruhsal aygıtın haz ilkesinin kurallarına göre çalışan, birincil süreçlerin egemen olduğu, gerçeklik ilkesinin taleplerini dikkate almayan, dürtülerin ruhsal temsilcilerinin bulunduğu bölüm olarak tanımlanır. Tümünden bilinç dışı olan bu yapı tutkuların deposudur.

Ego (*ben-ich-benlik*) ise akıl ve sağduyunun temsilcisidir. Davranım ve devingenliğin denetimini sağlamaya çalışır. Freud idi bir ata benzetirken egoyu onu yönlendirmeye çalışan binici olarak tasvir eder. Binici atın enerjisi ile gidilmesi gereken yere ulaşmaya çalışacak, bazen de atına boyun eğmek zorunda kalacaktır. Ego dış dünyanın gerçekliğini id üzerinde hâkim kılmaya çalışmaktadır. Motor hareket, algılama, düşünme benliğin işlevleri arasındadır. Freud'a göre yeni doğan bir bebeğin zihni idden ibarettir. Zamanla dış gerçekliklerin zorunlu

10 Nirvana ilkesi olarak da tanımlanmıştır.

sonucu yaşanan hazzsızlıklar ile ego gelişecektir. Bireyin ilkel oral aşamasında nesne yatırımı ile özdeşleşme birbirinden ayırt edilemez. Nesne yatırımlarının erotik eğilimleri gereksinim olarak idden kaynaklanır. Nesnenin terk edilmesi gerektiğinde ego nesneyle özdeşleşerek idin libidinal yatırımı üzerine çeker. Bu bir “ben” değişimidir. Bu değişim idin nesnelerini terk etmesi için şarttır. Ego, bu nesne seçimlerinin tarihçesidir.

Ruhsal aygıt içinde bir de ben ideali ya da Süperegö (über-ich-üstben) adını alan bir farklılaşma mevcuttur. Yargılayıcı dizge olarak da isimlendirilen bu yapının belirtisi suçluluk duygusudur. Bu parçanın bilinçle bağlantısı egoya göre daha zayıftır. Süperegönün arkasında en önemli özdeşleşme olan ebeveyn, bakım veren özdeşleşmesi yatar. Nesne yatırımlarından farklı bir özdeşleşmedir bu. Bu süreç ödipal durumun üç köşeli karakteri ve insanın çift cinsiyetliği nedeniyle karmaşıktır. Erkek çocuk üzerinden şu şekilde anlatılabilir: Erkek çocuk anneye karşı cinsel istekleri güçlenip babanın da bu istek önünde bir engel olduğunu algıladığında, babayı ortadan kaldırma arzusu duyar. Anneye karşı sevgi dolu babaya karşı ise çift değerli bir yaklaşım oluşur. Ödipus kompleksinin yok olması ile anneye karşı libidinal yatırım terk edilir. Onun yeri iki yoldan doldurulacaktır; anne ya da babayla özdeşleşme. Çocuktaki çift cinsellik üzerinden ortaya çıkacak olan özdeşleşme ile bir ben tortusu ben ideali ya da üstben olarak ortaya çıkar. İdin nesne seçimlerinin bir kalıntısı, ona karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bu süperegö, benliğe şu mesajı verir: “Böyle (baba gibi) olmalısın ve böyle (baba gibi) olamazsın” der (Freud, 2001, s. 93). Yani ona benzese de onun her yaptığını yapamayacağı, bazı şeylerin onun ayrıcalığı olacağı söylenerek otoriter bir yargı oluşturulur. Ödipus kompleksi ne kadar güçlü olursa suçluluk duyguları o denli güçlü olacaktır. Çocuk büyüdükçe otorite figürleri baba rolünü sürdürür, vicdan olarak ahlaki sansür uygular. Vicdanın talepleri ile benin yetenekleri arasındaki gerilim suçluluk duygusu olarak algılanır. Freud’a göre ego bir yandan dış dünya ile ilişki kurarken, bir yandan idin temsilcisi olarak, karşısına çıkacak süperegöyü da gözetmek durumunda kalacaktır.

Freud, ego üzerine idin nüfuz etme çabasına karşı, psikanalizin egoyu güçlendirecek bir araç olduğunu söyler.

5. TARİH, TOPLUM VE GRUP PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE YAZILANLAR

5.1 İlk Yasaklardan Laik Geleceğe

Freud psikanaliz kuramını geliştirmiş olduğu ilk yıllardan itibaren yaklaşımın toplumların tarihi ve bugününü anlamaya yönelik kullanılabileceğini söyler ve bunu birkaç çalışma ile gösterir. İlk çalışma 1912 yılında yazdığı *Totem ve Tabu*’dur. Bu kitapta ilkel kabilelerde gözlenen enest korkusu ve tabu yasakları üzerine değerlendirmeler yapılır. Enest yasaklarının ilkel kabilelerde gün-

cellüğünün korunuyor olması ölüm, hükümdar gibi tabu yasaklarında izlenen çift değerli tutumlar yorumlanır. İnsanlığın ilk bayramı olan totem yemeği üzerinden insanlığın başlangıcı üzerine bir kurgu oluşturur. Burada ilk kabilenin sürü lideri babanın, genç erkekler ve kadınların iş birliği ile öldürülerek yutulduğunu varsayar (Freud, 2016, s. 216). Sonrasında bireyler arasında varılan uzlaşma ile öldürme ve enest yasağı getirilir. Bu iki yasak kurulacak kültürün zeminidir. Varılan uzlaşma insanlardaki babayı öldürmüş olmanın suçluluk duygusunu ortadan kaldırmaz ve bu, kuşaktan kuşağa aktarılır.

1920 yılında yazılan *Kitle Psikolojisi ve Benlik Analizi*’nde kitlelerin liderleri ile kurduğu libidinal bağa gönderme yapılır. Bireyin kitle içerisinde ideal egosundan feragat ederek bunun liderin şahsında vücut bulduğunu söyler (Freud, 2017b, s. 78).

1927 yılında kaleme alınan *Bir Yanılsamanın Geleceği* isimli kitap çalışmasında Hristiyanlığı model alarak, dinin bir yanılsama ihtiyacını karşıladığını söyler. Freud’a göre din, insanlığın obsesif nevrozudur ve çocuğun büyürken terk ettiği çocukluk nevrozları gibi insanlık da dini terk edecektir (Quinodoz, 2016, s. 249).

5.2 Bir Yazgı Olarak Huzursuzluk

1930 yılında *Uygarlığın Huzursuzluğu* adlı kitapta, bulunduğu dönem ve insanlığın geleceğini tartışır. Bu çalışmada varlığın amacı olan mutluluğu arama ve mutsuzluktan kaçınma çabalarının gerçekleştirilemeyecek olduğunu iddia eder. İnsanlığın doğasında saldırganlık dürtülerinin olduğunu, bundan uygarlık adına vazgeçmenin başta suçluluk duyguları gibi sorunlar doğurduğunu düşünür. Birey ile toplum arasında kökensel bir savaş olduğunu, bunun insanın libidinal dürtülerinin ben ile nesne arasındaki paylaşımının doğurduğu çatışmalardan kaynaklandığını söyler. Ayrıca Freud bu kitabında komünistlerin çözüm olarak sunduğu özel mülkiyeti kaldırma girişimi için gençliğinde yoksulluk çekmiş birisi olarak kendisinin de bu çabalara anlayış ve iyi niyetle baktığını söyler. Ancak bu girişim ile saldırganlığın ortadan kalkmayacağını, onun insan doğasının yok edilemez bir parçası olduğunu ve uygarlığın peşini bırakmayacağını düşündüğünü ekler (Freud, 2014b, s. 70).

5.3 Freud’un Marksizm’e Dair Açıklamaları

Freud’un kuramının son şeklini aktarmış olduğu çalışma *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri* (1932) adıyla basılmış kitabıdır. Kitabın son bölümü dünya görüşleri üzerine ayrılmıştır. Bu bölümün sonu da Marksizm’le tartışmaya ayrılmıştır. Freud, Marksizme dair bilgi yetersizliği olduğunu ve bunun en çok pişmanlık duyduğu konu olduğunu söyleyerek giriş yapar. Marx’ın toplumun ekonomik yapısının, insan yaşamının her alanını etkilediği tezini alarak devam eder. Bu iddiayı bulanık bulur ve daha çok Marx’ın yettiği bulanık Hegelci felsefe ekolünün kalıntısı olarak görür. Toplumdaki sınıf yapısının tarihin başlangıcından beri var olduğunu düşündüğü-

nü söyler. Ayrımlar arasındaki çatışmaların sonucunu belirleyenler arasında yapısal saldırganlık gibi ruhsal etkenler de olduğunu söyler. Freud'a göre insan davranışlarını belirleyen etmenler arasında psikolojik etmenler göz ardı edilemez. Bolşevizmi ve Sovyet iktidarını, koyduğu yasaklarla karşıtına benzemekle itham eder. Marksizm'in kuşkuya açık yanılsamalar oluşturduğunu düşünür. Bolşevizmin buna vereceği, başka türlü yapılamayacağı cevabına karşı, getirecek bir önerisi olmadığını ekler. Freud büyük ulusların kurtuluşun sadece Hristiyanlığa bağlılıkta yattığını söylediği bir dönemde Rusya'daki devrimin iyi bir gelecek mesajı gibi gözüktüğünü ancak nasıl sonuçlanacağına yönelik ipucu bulamadığını söyler. Devrimi zamansız bulur, doğa güçleri üzerindeki kontrol artınca maddi yoksunluklara son verip bireyin kültürel beklentilerine cevap verilebileceğini düşünür (Freud, 1998, s. 194).

SONUÇ

Freud'a göre psikanalitik kuram insanın narsisizmine, megalomanisine yani dünya karşısındaki büyülenmeci önemine vurulan tarihsel üçüncü darbedir. İlk Kopernik tarafından indirilmiştir ve dünyanın evrenin merkezi olmadığı gösterilmiştir. İkincisi ise Darwin'in insanın hayvandan geldiğini göstererek onun hayvansı doğasını kanıtlaması ile indirilmiştir. Psikanaliz ise bilinçdışını kanıtlayıp, insana kendi benliğinin bile efendisi olmadığını göstererek benzer bir etki yapmıştır (Freud, 1994, s. 282).

Freud temelinde dürtüler, bilinçdışı, çocukluğun cinsel yaşantısı ve bastırma dinamiklerinin bulunduğu bir zihinsel işleyiş modeli önermiştir (Freud, 2019, s. 350). Bu kuram sadece vaka gözlemleri üzerinden değil tıbbın fizyolojik, biyolojik ve anatomik birikiminden hareketle kurulmuştur (Parman, 2011, s. 16)

Bu modelin hem kendisi hem de kavramları tartışılıp geliştirilerek günümüze kadar gelmiştir. Freud'un zihin işleyiş modeli psikiyatri pratiğinde psikoanalitik psikoterapiler başlığı altında sürdürülmekte ve uygulanmaktadır. Ego kavramı üzerinden Hartmann¹¹ ve Anna Freud'un¹² devam ettirdiği *Benlik Kuramı* ve libidinal enerji, bunun nesneler ve benliğe yatırımları üzerinden Melanie Klein¹³ tarafından geliştirilen *Nesne İlişkileri Kuramı*, güncel uygulamalara verilebilecek örneklerdir.

Freud'un zihin kuramı insanın dürtüleri ile dünyaya geldiğini, bu dürtülerin libidinal enerjisi ile insanın di-

şarıdaki nesneler ve benliği ile ilişki kurduğunu bu sayede benliğini oluşturduğunu söyler. Bu süreçte libidinal enerjinin uğradığı dönüşümün şekline bağlı olarak kişilik örgütlenmemiz gelişir. Bu enerjiyi yüceltip uygun kaynaklara aktararak toplumsal idealleri cinsel çıkarlarımızın önüne koyabiliriz ya da gelişimdeki dinamiklere bağlı olarak başka yollar ve nesnelere sapabiliriz.

Freud'un psikanalitik yöntemi uygulayarak anlamaya çalıştığı, gerek ilk çağlardaki gerekse günümüzdeki toplumsal yapılanmaya yönelik çıkarsamaları ne yazık ki yanlış ve yetersizdir. Modern antropolojik veriler insanlaşma sürecinin doğayla ilişki içerisinde özellikle alet yapımı sonucu gerçekleştiğini, ilkel toplulukların bu şekilde meydana geldiğini söyler. Totemistik dönem öncesi yapıda Freud'un iddia ettiği gibi tek erkek liderin kadınları yönettiği sürüler değil, kadın erkek karışık bir yapılaşma mevcuttur. Klan tipi topluluk avcılıkla birlikte başlamış, grup içi rekabeti önlemek ve dayanışmayı arttırmak için enest yasağı oluşmuştur. Bu dönemde çocuklar tüm topluluğa ait olup, tek eşliliğe geçilmeden önce de totemik dönemde cinsel ilişkiler özgürce yaşanmıştır (Engels, 1992, s. 57; Belek, 2015, s. 85).

Freud'un toplumsal yapıyı anlamaya çalışırken eksik kalan, hatalı sonuçlar çıkarmasına yol açan kuramının felsefi temelleri, Marksizm'e yönelik sağlıklı bir okuma yapmasına da engel olur. Freud'un felsefi dayanakları bu tablonun oluşmasında tek etken olmayıp, dönemin hâkim politik atmosferi de belirleyicidir. Freud'un Marksizm'i iyi bilmediğini itiraf etmesi, ardından Hegelci bulduğunu söylemesi özgün bir durum değildir. Örneğin Alman sosyal-demokrat hareketinin kurucu figürlerinden olan Eduard Bernstein¹⁴ da Marksizm'de Hegelcilik görür (Bernstein, 2011, s. 49). Tam da bu düşüncenin siyasi egemenliğini 1918-1923 arası dönemde bulabiliriz. Bu dönemde Almanya'da devrimci bir durum yükselmiş olmasına rağmen Alman Sosyal Demokratları'nın tercihi tarihsel ilerlemeden değil "düzeni tesis etmek"ten yana olmuştur (Okuyan, 2019, s. 308). Almanya'nın en güçlü partisinin, yani Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin tam da o dönemde Ekim Devrimi'ne koyduğu mesafenin dönemin aydınlarını etkilememesi yaşamın akışına aykırıdır. Freud da Alman coğrafyasının bir düşünürü, önemli bir figürü olarak bu yelpazenin bir diğer tarafında yer alır: devrimi "erken" bulduğunu farklı uğraklarda yineler. Hatta bu tür arayışlar karmaşadan başka bir şey getirmeyecektir.

Felsefi yaklaşımı, Feurbach'tan öğrendiği maddeci felsefeden geliştiği söylene de (Roudinesco, 2014, s. 40) Freud, anlatımında bilinçdışının benlik tarafından algılanma sürecini Kant'tan alıntıladığı bilinemezci öğelerle açıklayacaktır.

İd'e zamansızlık, mitolojik anlatılara evrensellik, in-

11 Heinz Hermann (1894-1970), Ego psikolojisi üzerine çalışmış Viyanalı psikanalist.

12 Freud'un en küçük çocuğu ablan Anna Freud (1895-1982), babasının izinden giderek psikanalist olmuş ve ego psikolojisi ve çocuk psikolojisi alanlarında çalışmalar yapmıştır.

13 Melanie Klein (1882-1960), Freud'un kuramını eleştiren ve insanın gelişiminde nesne ilişkilerinin önemine vurgu yapan ilk kadın psikanalistlerdendir.

14 Eduard Bernstein (1850-1932), Almanya SPD üyesi sosyal demokrat politikacıdır. Reformizmin kurucusu kabul edilir. Dönemin sosyal demokrat politikalarına yön veren figürlerdendir.

san doğasına saldırganlık ve kötülük atfederek zaman zaman idealizm tuzağına düşse de zamanının tutkulu, aydınlanmacı bir bilim insanı portresini çizen Freud, dünyanın çektiği acıları, kalabalıklara yapılacak yaygın psikanaliz sayesinde, dürtülere karşı güçlenecek benliğimizle ancak sonlandırılabilceğini düşünecek kadar romantiktir de.

KAYNAKLAR

- Belek, İ. (2015). *Dinin Toplumsal Kökenleri*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Bernstein, E. (2011). *Sosyalizmin Ön Koşulları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri*. (L. Bakaç, Çev.) İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Engels, F. (1992). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları, 10. basım.
- Freud, S. (1994). *Psikanalize Giriş Dersleri*. (S. Budak, Çev.) Ankara: Öteki Yayınevi.
- Freud, S. (1998). *Ruhçözümlemesine Yeni Giriş Konferansları*. (E. Kapkın, & A. Kapkın, Çev.) Payel Yayınevi: İstanbul.
- Freud, S. (2001). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*. (A. Babaoğlu, Çev.) Metis: İstanbul.
- Freud, S. (2013a). *Histeri Üzerine Çalışmalar*. (E. Kapkın, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları, 2. basım.
- Freud, S. (2013b). *Metapsikoloji*. (Ayşen ve Emre Kapkın, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları, 2. basım.
- Freud, S. (2014a). *Düşlerin Yorumu II*. (E. Kapkın, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi, 5. basım.
- Freud, S. (2014b). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis, 5. basım.
- Freud, S. (2016). *Totem ve Tabu*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 3. basım.
- Freud, S. (2017a). *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*. (Ş. Yeğin, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları, 4. basım.
- Freud, S. (2017b). *Kitle Psikolojisi Ve Ego Analizi*. (E. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Oda Yayınları.
- Freud, S. (2019). *Yaşamım ve Psikanaliz*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 13. basım.
- Freud, S. (2020). *Cinsellik Üzerine*. (A. A. Öneş, Çev.) Ankara: Say Yayınları, 22. basım.
- Kaplan&Sadock's. (2007). *Comprehensive Textbook of Psychiatry* (8 b., Cilt 1). Ankara: Güneş Kitabevi.
- Okuyan, K. (2019). *Devrimin Gölgesinde: Berlin, Varşova, Ankara*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Parman, T. (2011). *Psikanalitik Psikoterapiler*. (A. Köşkdere, Edi.) Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları.
- Quinodoz, J.-M. (2016). *Freud'u Okumak*. (B. Kolbay, & Ö. Soysal, Çev.) Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Roudinesco, E. (2014). *Kendi Çağından Bizim Çağımıza Sigmund Freud*. (N. Demiryontan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.